

SLUŽBA SOCIÁLNÍ PREVENCE RANÁ PÉČE V KONTEXTU EVALUACE INDIVIDUÁLNÍCH POTŘEB KLIENTŮ

Zdenka Šándorová

Sdružení pro ranou péči v Pardubicích – Středisko rané péče v Pardubicích

Abstract: *The author of the article informs about historical connections and the current situation of social prevention – early care services in the Czech Republic. Based on individual needs of clients she also evaluates the quality of services in a particular institution – the Centre for Early Care in Pardubice.*

Keywords: *Early Care, The Centre For Early Care in Pardubice, Evaluation, Individual Needs of Clients*

1. Úvod

Každý z nás se může během svého života dostat do obtížné sociální situace, kterou nedokáže řešit bez pomoci někoho druhého. V této chvíli pak může potřebovat sociální službu. Krizová psychosociální situace může nastat v rodině, kde se narodí dítě, jehož start do života je komplikovaný v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. V rámci nabídky sociálních služeb se v tomto případě nabízí služba sociální prevence raná péče (§ 54 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách v platném znění), o které jsou v příspěvku podány informace včetně evaluace individuálních potřeb klientů.

2. Historické souvislosti a aktuální situace v ČR

2.1 Historické souvislosti

Raná péče má v České republice své historické souvislosti, z nichž vychází současný stav. Nabídka rané péče souvisela s programy pro rodiny s dětmi, které byly v důsledku zdravotního postižení nebo sociálních podmínek ohroženy ve svém biologickém, psychickém a sociálním vývoji, byla ohrožena jejich edukace. (5).

Raná péče zaznamenala několik vývojových fází a v souvislosti s různými sociokulturními podmínkami má i různé podoby: „*Raná péče je ucelený program komplexních služeb zaměřených na celou rodinu, poskytovaný na komunitní úrovni s cílem podpořit vývoj dětí ve věku od narození do 3 let, jejichž vývoj je atypický nebo je vážně nebezpečí, že se stane atypickým, vlivem biologických faktorů nebo vlivem prostředí*“ (3).

„*Ranou péčí lze definovat jako soustavu služeb a programů poskytovaných rodinám dětí v raném věku, které jsou zdravotně postižené či je jinak narušen či vážně ohrožen jejich vývoj. Raná péče je poskytována dětem ohroženým v sociálním, biologickém a psychickém vývoji, dětem se zdravotním postižením a jejich rodinám*

s cílem předcházet postižení, eliminovat nebo zmírnit jeho důsledky a poskytnout rodině, dítěti i společnosti předpoklady sociální integrace“ (2, s. 9).

„Vzhledem k pojetí rané intervence jako podniknutí kroků v prvních letech života dítěte, může být chápána jako soubor možných intervencí a opatření směřem k dítěti a jeho rodině, který vycházejí vstříc speciálním potřebám dítěte, které vykazuje určitý stupeň opoždění vývoje nebo je jím ohroženo.“ (4).

2.2 Současná situace

Raná péče je legislativně zakotvena v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění, v § 54 odst. 1 a definována jako *„terénní služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby poskytovaná dítěti a rodičům dítěte do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.“*(6)

Obsahuje následující základní činnosti - výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické služby pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:

Význam rané péče

Raná péče má preventivní charakter, protože snižuje důsledky primárního postižení a zabraňuje vzniku postižení sekundárních. Realizuje se zejména v přirozeném prostředí dítěte – v rodině a je nabízena podle individuálních potřeb rodin. Posiluje rodinu a využívá jejího potenciálu tak, aby děti se speciálními potřebami mohly vyrůstat a rozvíjet se v rodině. Vytváří podmínky pro úspěšnou sociální integraci. Je výhodná i z ekonomického hlediska, snižuje závislost rodičů na institucích a snižuje potřebu pobytu dítěte v ústavních zařízeních sociální péče, čímž dochází k úsporám prostředků na veřejné výdaje. Raná péče má perspektivně dlouhodobé účinky, protože je převážně terénní (mobilní, domácí) a je pro svoji flexibilitu a dostupnost rodiči vyhledávaná (5).

Legislativní ukotvení rané péče v systému sociálních služeb je základem pro další rozvoj nejenom této služby sociální prevence ve vztahu ke klientovi, komunitě a společnosti, ale i oboru raná péče. Zákon definuje pravidla pro registraci poskytovatelů, uživatelskou cílovou skupinu, kvalifikační předpoklady k výkonu funkce, dává poskytovatelům jistotu financování prostřednictvím státní dotace. Hodnocení kvality služby je realizováno inspekcí sociálních služeb dle personálních, procedurálních a provozních standardů kvality.

3. Evaluace kvality v kontextu individuálních potřeb klientů ve Středisku rané péče v Pardubicích

3.1 Středisko rané péče v Pardubicích - základní informace

Středisko rané péče v Pardubicích (dále jen Středisko) vzniklo 1. 2. 2003. Zřizovatelem Střediska je Sdružení pro ranou péči v Pardubicích občanské sdružení rodičů a přátel dětí se zdravotním postižením.

3.1.1 Klient Střediska rané péče v Pardubicích

Klientem služeb rané péče ve Středisku (cílovou skupinou) je rodina a dítě od 0-7 let s ohroženým vývojem (komplikovaný porod, nízká porodní hmotnost, nedonošenost apod.), s tělesným postižením, s mentálním postižením, s kombinovaným postižením.

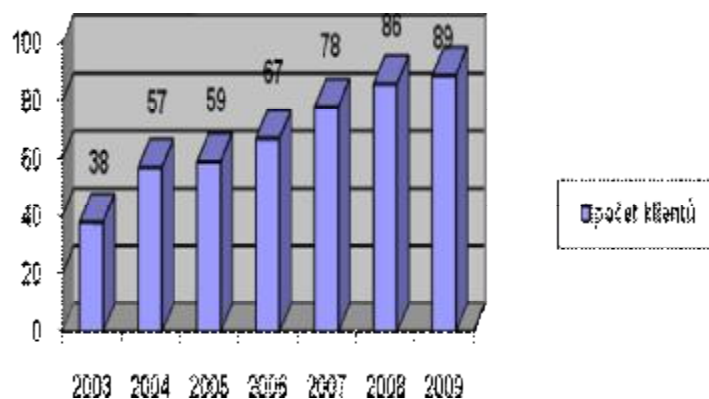
3.1.2 Cíle

Hlavním cílem rané péče realizované ve Středisku dle Standardů je snížit negativní vliv postižení nebo ohrožení na rodinu dítěte a na jeho vývoj, zvýšit vývojovou úroveň dítěte v oblastech, které jsou postiženy nebo ohroženy, posílit kompetence rodiny a snížit její závislost na sociálních systémech, vytvořit pro dítě, rodinu a společnost podmínky sociální integrace

3.2 Vlastní evaluace kvality služby sociální prevence rané péče v kontextu individuálních potřeb klientů

Výchozím materiálem pro zpracování evaluace kvalitativních i kvantitativních údajů byly jednak údaje z evidence o klientele Střediska a evaluační anonymní dotazníková šetření realizovaná v letech 2007 – 2009.

V úvodních statistických informacích vychází autorka z nárůstu klientských rodin ve Středisku. Ten je téměř 2,5 násobný (viz graf) Přijímání nových klientů a ukončování služby probíhá plynule, kontinuálně. Poskytování služby vždy vychází z individuálních potřeb každé klientské rodiny.

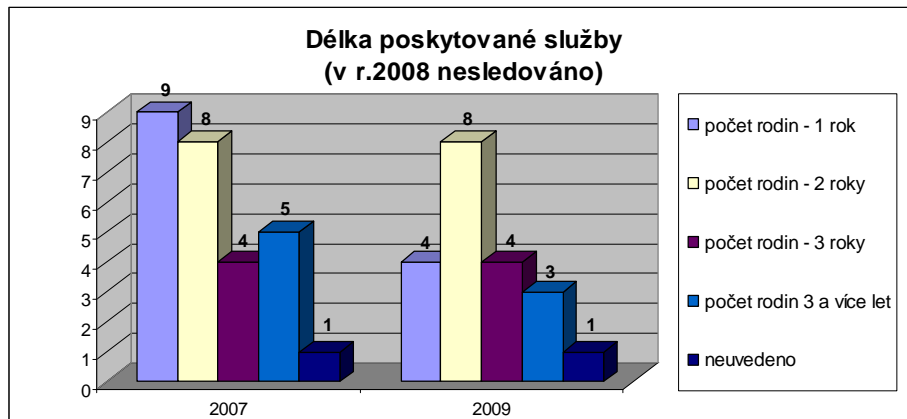

Z dalších zjištěných informací uvádí autorka jen vybrané okruhy

A. Počet zaslaných dotazníků a návratnost v letech 2007 - 2009

Výchozí situace: v roce 2007 bylo zasláno celkem 49 dotazníků, v roce 2008 66 dotazníků a v roce 2009 68 dotazníků. Návratnost dotazníků byla nejvyšší v roce 2007 – téměř 50% (27 dotazníků), dále v roce 2009 29,4% (20 dotazníků) a v roce 2008 27,3% (18 dotazníků).

B. Délka poskytované služby v letech 2007 a 2009 – viz graf

Tento údaj byl sledován vzhledem k potřebám jednotlivých klientských rodin v závislosti na délce poskytované služby. Tyto potřeby jsou individuální, specifické vzhledem k diagnóze dítěte a proměnlivé v čase.

C. Získání informací o nabídce služby raná péče v letech 2007 – 2009

Nejvíce byly klientské rodiny informovány o nabídce služby raná péče v daném období od odborníků, známých, dále jiných rodičů, médií a na posledním místě od úředníků.

D. Spokojenost s počtem návštěv – konzultací

V průběhu let 2007 – 2009 spokojenost s počtem návštěv a konzultací klientským rodinám buď zásadně vyhovovala nebo byla přiměřená jejich potřebám.

E. Preference činností

- 1) půjčování didaktických a stimulačních pomůcek, hraček a literatury
- 2) návštěvy - konzultace v rodinách
- 3) podpora psychomotorického a sociálního vývoje dítěte

F. Hodnocení přístupu poradců klientskými rodinami v letech 2007 - 2009

Ve sledovaném období byl přístup poradců hodnocen převážně velice pozitivně nebo bez podstatných výhrad.

G. Doporučující stanovisko klientských rodin v letech 2007 - 2009

Klientské rodiny rozhodně doporučují využít službu sociální prevence ranou péči dalším potencionálním klientům.

H. Dokreslení významu poskytovaných služeb – autentické výroky klientských rodin

„Když jsme se stali klienty rané péče, dcera neměla od lékaře dobré vyhlídky. Příchodem poradkyně do naší rodiny jsem úplně zapoměla na špatné zprávy od lékařů, neboť mne dokázala podpořit, tedy psychická podpora“.

„Pochopení, ucelení rodiny, podpora vývoje dítěte, setkání s ostatními lidmi se stejným či podobným problémem, rozšíření obzoru, možnost vzdělání, nové informace.“

„V půjčování hraček, které stimulují vývoj dítěte, jste výborní poradci ohledně úradů.“

„Jsou tu různé aktivity, pěkně vybavená herna, přiměřené hračky i prostředí dětem a hlavně různé akce“.

„Pomáháte rodičům s postiženým dítětem zorientovat se v praktickém životě s takto handic. dítětem, poskytujete rady, které se nedají běžně vyčíst.“

„Nejvíce nám raná péče pomohla v začátku, kdy jsme se ještě sami nedokázali vyrovnat s onemocněním našeho dítěte a neměli jsme nikoho s kým bychom si o tom popovídali a raná péče nám pomohla nejen psychicky, ale i nám poradila, jak postupovat v oblasti sociální. S poradcem rané péče řešíme spoustu problémů, které se u našeho dítěte vyskytnou.“

I. Náměty ke zlepšení poskytovaných služeb

„Uživatelkou Vašich služeb jsem necelý rok a se službami jsme velice spokojeni. Jenom si myslím, že spousta rodin v okolních vesnicích ani o vašich službách neví, a to je škoda.“

„Ke zlepšení již poskytovaných služeb nemám náměty, plně vyhovují. Uvítala bych možnost respitní péče.“

„Přednášku o problematice výchovy dětí v raném a předškolním věku, alternativní cvičící metody nejen pro děti (př. jóga, cvičení na míči nebo s jinými pomůckami).“

„V počátku nemoci bych uvítala jednoduchý manuál o možnostech čerpání výhod ze sociální sféry.“

„Pravidelná návštěva psychologa v rodině.“

„Uvítala bych besedu rodičů s podobnými problémy, podle možnosti i s odborníkem na konkrétní diagnózu.“

4. Závěr

Autorka v příspěvku popsala historické souvislosti a aktuální situaci poskytování služby sociální prevence rané péče v České republice. Na základě analýzy evaluačních anonymních dotazníků z let 2007 – 2009 zhodnotila některé vybrané oblasti v kontextu

individuálních potřeb klientů ve Středisku rané péče v Pardubicích. Zdokumentovala fakta, že raná péče jako služba sociální prevence naplňuje potřeby klientských rodin. Využila možnost komparace a propojení teoretických poznatků se zkušenostmi z praxe.

Použité zdroje:

- [1] Konference o sociální pomoci, Sborník příspěvků. Praha: Vládní výbor pro zdravotně postižené, 1999.
- [2] Národní plán vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením, MPSV ČR, 1998.
- [3] Raná péče pro rodiny s dětmi se zrakovým postižením a kombinovaným postižením. Praha: Středisko rané péče Praha, Haštalská 27, 1998.
- [4] Raná intervence v Evropě. Trendy v 17 evropských zemích. Praha: Evropská agentura pro rozvoj speciálního vzdělávání, 2000, s. 96. ISBN 87-90591-04-6
- [5] ŠÁNDOROVÁ, Z. *Základy komprehenzivní a integrativní speciální pedagogiky raného věku*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 97 s. ISBN 80-7041-259-X
- [6] Zákon č. 108/ 2006 Sb. o sociálních službách v původním i platném znění
- [7] Vyhláška MPSV ČR č. 505/2006 Sb.
- [8] HENDL, J. Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008, s. 408, 2. aktualizované vydání. ISBN 978-80-7367-485-4

Kontaktní adresa:

PaedDr. Bc. Zdenka Šáňdorová, Ph.D.
Sdružení pro ranou péči v Pardubicích
Středisko rané péče v Pardubicích
Bělehradská 389, 530 09 Pardubice
e-mail sandorova@ranapece-pce.cz
Tel.č.: 466 641 122, 736 512 614

ZOHLEDNĚNÍ BEZPEČNOSTNÍCH RIZIK V SOUČASNÉM ÚZEMNÍM PLÁNOVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Vladimíra Šilhánková^{a)}, Michael Pondělíček^{b)}

^{a)}Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, Ústav veřejné správy a práva,

^{b)}Civitas per Populi, Hradec Králové

Abstract: *The questions of territorial security could be dealt with in urban planning tasks. The contemporary situation in the Czech Republic is such that security issues are understood as being very low. Our planning legislation neglects the protection of critical infrastructure and also fails to answer the majority of territorial security questions. This paper is focused on these very important and currently unsolved and disseminated problems.*

Keywords: *Security, Legislation, Critical Infrastructure, Urban Area, Urban Planning*

1. Úvod

Územní plánování jako nástroj řízení prostorového uspořádání sídel i větších územních celků je disciplína, která se v současných formách vyvíjí přibližně 130 let. „Otcové“ soudobého územního plánování zejm. Patrik Geddes a Ebenezer Howard se prostřednictvím tvorby územních plánů pokoušeli zavést koordinovaný přístup jak do prostorového uspořádání sídel, tak i do oblasti uspořádání jeho provozu a fungování. Vedl je k tomu neutěšený stav industriálních měst 2. poloviny 19. století (zejm. měst ve Velké Británii). Stav měst, která se stala nebezpečná pro jejich obyvatele z hlediska rostoucího dopravního provozu, ale i z hlediska negativních vlivů průmyslové výroby (zejm. exhalace, vibrace) a vysokých hustot zalidnění obytných dělnických čtvrtí (problematika zásobení kvalitní pitnou vodou, oslunění a odvětrání obytných místností i celých obytných bloků a další hygienické problémy).

Vlastní disciplína stavby měst je ale mnohem starší než, aby sahala jen do období průmyslové revoluce a překotného růstu industriálních měst. Tato doba – doba 2. poloviny 19. století, víceméně „jen“ zvýraznila a rozvinula již existující principy stavby měst, které sahají až do období starověku. Vždyť primárním úkolem pro stavbu měst bylo zabezpečit ochranu jejich obyvatel, ať již před nepříznivými vlivy přírodního prostředí (ochrana před divokými zvířaty), tak před nepřátelskými skupinami. Hradby, opevnění a rozsáhlé fortifikační systémy tak (s malými výjimkami) nacházíme u všech měst od období starověku až do výše zmiňovaného období průmyslové revoluce. Spolu s fortifikačními úkoly patřilo k základním úkolům stavby měst i jejich zásobování životně důležitou infrastrukturou (zejm. dostatečný přístup k pitné vodě). [7]

Vidíme tedy, že problematika ochrany obyvatelstva hrála vždy nejen důležitou, ale naprosto stěžejní roli ve stavbě měst a v úvodních etapách rozvoje územního plánování. Dalo by se bez nadsázky říct, že samotná stavba měst a územní plánování vycházejí z potřeby vytvoření podmínek pro bezpečnost obyvatel.

2. Současné územní plánování

Naše současné územní plánování, jehož rámec je vymezen Zákonem č. 183/2006 Sb. o územní plánování a stavebním řádu (Stavební zákon) (dále jen SZ) [12], klade ale své hlavní cíle do oblasti poněkud jiné, než je zajištění bezpečnosti obyvatelstva. V §18 SZ je definováno, že cílem územního plánování je vytvářet předpoklady pro výstavbu a pro udržitelný rozvoj území, spočívající ve vyváženém vztahu podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území a který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrožoval podmínky života generací budoucích.

Územní plánování zajišťuje předpoklady pro udržitelný rozvoj území soustavným a komplexním řešením účelného využití a prostorového uspořádání území s cílem dosažení obecně prospěšného souladu veřejných a soukromých zájmů na rozvoji území. Za tím účelem sleduje společenský a hospodářský potenciál rozvoje.

Územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. Přitom chrání krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel a základ jejich totožnosti. S ohledem na to určuje podmínky pro hospodárné využívání zastavěného území a zajišťuje ochranu nezastavěného území a nezastavitelných pozemků. Zastavitelné plochy se vymezují s ohledem na potenciál rozvoje území a míru využití zastavěného území.

Orgány územního plánování koordinují veřejné i soukromé záměry změn v území, výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území a konkretizují ochranu veřejných zájmů vyplývajících ze zvláštních právních předpisů.

Snad až na zmínku v tomto posledním odstavci, kde se hovoří o ochraně veřejného zájmu vyplývajících ze zvláštních právních předpisů, nedá se dovodit, že by problematika bezpečnosti obyvatelstva byla nějak speciálně sledována v současném územním plánování.

Z tohoto úhlu pohledu mohlo by se zdát, že role územního plánování z pohledu ochrany a obrany obyvatelstva je malá až zanedbatelná. Opak je však pravdou. Řešení prostorového uspořádání území může hrát a hraje klíčovou roli při předcházení vzniku kritických míst z pohledu ochrany a obrany obyvatelstva či při odstraňování těchto míst, pokud již existují. Lokalizace zástavby, její funkční a prostorové složení, ochrana přírodních lokalit a zdrojů, to vše může hrát a hraje významnou roli při ochraně a obraně obyvatelstva nejen před živelnými katastrofami jako jsou např. povodně či sesuvy půdy, ale i v případech dalších krizových situací či dokonce teroristických útoků.

Jak tedy chápat cíle současného územního plánování, které se vymezuje jako „trvale udržitelné“, z pohledu ochrany a obrany obyvatelstva?

2.1 Principy udržitelného rozvoje a územní plánování

Z mnoha definic a teoretických prací, které se věnují problematice rozpracovávání principů udržitelného rozvoje, nebo lépe principům udržitelného života vyplývá, že se

primárně jedná o koncept nastavení takového způsobu chování a jednání, které by zajistilo přežití lidstva na planetě Zemi. Nejznámější je definice Gro Harlem Bruntlandové z roku 1987, která definuje udržitelný rozvoj jako takový rozvoj, který zajistí naplnění potřeb současné společnosti, aniž by ohrozil možnosti splnění potřeb generací příštích. [5]

Pokud tedy přijmeme tuto základní premisu, že princip udržitelného rozvoje území integruje všechny aspekty ochrany, které vedou k zajištění přežití lidstva na Zemi, pak samozřejmě integruje i princip zajištění bezpečnosti obyvatel v území.

V praxi se ale bohužel setkáváme s řadou definic a přístupů, které výše popsany široký koncept ochrany života na Zemi více či méně posunují pouze do roviny ochrany přírody a ekologie např. jako „schopnost ekosystému udržet ekologické procesy a funkce i biologickou rozmanitost a produktivitu, do budoucna“[9]

V tomto duchu bohužel můžeme nalézt pojem udržitelný rozvoj i v naší legislativě, a to konkrétně v zákoně č. 17/1992 Sb., o životním prostředí [11], kde je v § 6 definován následovně: „trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“

V praxi (a to nejen v praxi územního plánování) je ale třeba dbát o to, aby koncept udržitelného rozvoje byl chápán ve svém primárním – širokém výkladu. Trvale udržitelný rozvoj (život) musí skutečně zajišťovat rovnováhu tří základních pilířů – sociálního, environmentálního a ekonomického, a to vše prostorové dimenzi tj. promítnuto do území. V praxi se musíme důsledně vyvarovat nadřazování zájmů jedné oblasti nad ostatními, ať už se jedná o oblast ekonomickou (viz přístupy převažující v polovině 90. let 20. století) nebo o oblast environmentální – ekologickou (viz snahy a přístupy v současnosti, kdy konzervativní environmentalistický přístup v ČR tlačí exekutivu do nesmyslně vysokých nároků na ochranu životního prostředí bez ohledu na udržitelný rozvoj lidské společnosti - požadavky na ochranu lokalit NATURA 2000 a jiných chráněných území mnohonásobně nerespektují požadavky na zachování lidské populace - př. ochrana malé populace žab v mokřadech a na prameništích rozhodujících při zásobování měst vodou a řada dalších).

3. Organizace společnosti a ochrana obyvatelstva v území

Jak bylo naznačeno výše veškeré aktivity, ať už v oblasti sociální, ekonomické či environmentální se vždy uskutečňují v nějakém prostoru – území. I ochrana obyvatelstva musí být organizována prostorově. Protože ale území je velmi široký a velmi různorodý pojem je pro praktické užití rozdělováno a systematicky tříděno na menší celky, pro něž obvykle používáme termínu „region“. Nejjobecnější výklad, který pro termín region můžeme nalézt „oblast, pruh země, prostor, místo, která má více či méně jasně stanovené hranice nebo určité vlastnosti“ [2]

Vymezování regionů je tématem řady teoretických prací. Současní teoretikové urbanismu definují region jako: Účelově (často abstraktně) vymezené území, jehož

hranice jsou dány významnými funkčními vazbami (zejména v případě městského regionu) anebo společnými charakteristikami fyzikálními, přírodními, klimatickými, ekonomicko-sociálními, etnickými, jazykovými atd. [6]

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že v praxi existuje mnoho způsobu rozdělování území do regionů. Z úhlů pohledu základních pilířů udržitelného rozvoje můžeme do území promítnout minimálně tři různé principy regionalizace (matrice):

- z pohledu socioekonomického – rozdělení území v rámci tzv. sociogeografické regionalizace [4][3] [4]
- z environmentálního pohledu – viz biogeografická struktura území [1];
- z geopolitického pohledu – viz volební okresy a rozložení voličské základny.

Přitom struktura výše uvedených matic je různorodá. Bezpečnost obyvatelstva a území ale nemůžeme rozdělovat po výše uvedených maticích ani podle pilířů udržitelného rozvoje. Bezpečnost musí být pojímána komplexně. Takovýmto komplexním nástrojem by mělo být územní plánování. Vymezování řešeného území pro zpracování územně plánovacích dokumentací, kam by měla být územní bezpečnost začleněna, se ale v praxi řídí v podstatě administrativním rozdělením území, které se z výše uvedených matic nejvíce blíží průniku geopolitického a socioekonomického uspořádání území. Biogeografická struktura je pak ponechána zcela bez zřetele.

Problémy, které mohou v této souvislosti nastávat, si můžeme dokumentovat na příkladu Pardubického kraje. Ponecháme-li stranou, že některé oblasti Pardubického kraje vůbec do Pardubic socioekonomicky nespádají (např. území Poličky), pak samotný administrativně vymezený Pardubický kraj se z pohledu biogeografické regionalizace rozpadá minimálně do tří zcela různorodých oblastí (oblast Kralického Sněžníku, oblast Vysočiny a oblast Pardubicka) a každá z těchto oblastí vykazuje jiná základní rizika např. Kralický Sněžník ohrožení sněhem a námrazou, Vysočina ohrožení větrem a Pardubicko ohrožení chemickým průmyslem.

Územně plánovací dokumentace by měly tyto souvislosti zpracovávat a řešit. Smutnou pravdou ovšem je, že se tomu v praxi tak neděje. Přitom rizika se dají nejen graficky znázornit, ale i matematicky modelovat např. riziko havárie na vodách v okolí frekventované dopravní tepny (př. Urbanická Brána), tektonické riziko, rychlost rozšíření znečištění ovzduší při havárii v chemickém průmyslu, riziko vzniku povodňových stavů a jejich důsledků ...

3.1 Jak tedy přispívá naše současné územní plánování k ochraně obyvatelstva a bezpečnosti území?

Protože na omezeném prostoru tohoto článku nemůžeme pojmout celý systém současného územního plánování, budeme se soustředit na její analytickou část, která je pak podkladem pro další územně plánovací činnost.

4. Územně analytické podklady v systému územního plánování

Územně analytické podklady obsahují zjištění a vyhodnocení stavu a vývoje území, jeho hodnot, omezení změn v území z důvodu ochrany veřejných zájmů, vyplývajících z právních předpisů nebo stanovených na základě zvláštních právních předpisů nebo vyplývajících z vlastností území (dále jen „limity využití území“), záměrů na provedení změn v území, zjišťování a vyhodnocování udržitelného rozvoje území a určení problémů k řešení v územně plánovací dokumentaci (dále jen „rozbor udržitelného rozvoje území“). [12] Potud dikce zákona. Pojdme se nyní podívat, jak územně analytické podklady v praxi vypadají a co vše z nich lze či nelze vyčíst.

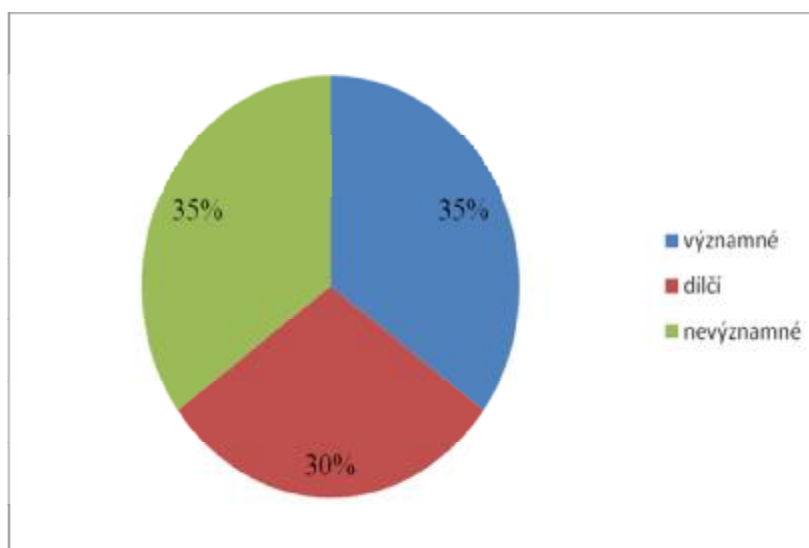
Územně analytické podklady sestávají ze souboru sledovaných jevů, kterých je na úrovni obce s rozšířenou působností 119 a na úrovni kraje 37. Pojdme si nyní projít tyto sledované jevy a pokusme se označit ty z nich, které mají nebo by za určitých okolností mohly mít vazbu na bezpečnosti území (viz Tab. 1 **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.**).

Tab. 1: Namátkový výběr jevů sledované v ÚAP a jejich vyhodnocení z pohledu bezpečnosti

	Téma	Vztah k bezpečnosti území
16	Území s archeologickými nálezy	Žádný
17	Oblast krajinného rázu a její charakteristika	Žádný
37	Lesy ochranné	Významné
38	Lesy zvláštního určení	Významné
44	Vodní zdroj povrchové, podzemní vody vč. ochranných pásem	Významný
45	Chráněná oblast přirozené akumulace vod	Významný
47	Vodní útvar povrchových, podzemních vod	Významný
48	Vodní nádrž	Významný
49	Povodí vodního toku, rozvodnice	Dílčí
55	Přírodní léčivý zdroj, zdroj přírodní minerální vč. ochranných pásem	Dílčí
56	Lázeňské místo, vnitřní a vnější území lázeňského místa	Žádný
57	Dobývací prostor	Dílčí
58	Chráněné ložiskové území	Dílčí

Zdroj: vlastní zpracování

Výše uvedeným expertním vyhodnocením jevů sledovaných v Územně analytických podkladech docházíme k poznání, že ze 119 sledovaných jevů lze 41 (35%) označit jako bezpečnostně významné, 36 (30%) jevů má alespoň dílčí bezpečnostní význam a jen 42 (35%) jevů můžeme vyhodnotit jako jevy zcela bez významu oblasti bezpečnosti a ochrany obyvatelstva a kritické infrastruktury (viz Obr. 1).

Obr. 1: Rozložení významu jevů sledovaných v ÚAP podle vlivu na bezpečnost obyvatelstva a území

Z toho prostým součtem ovšem plyne, že vliv na bezpečnost území a obyvatel mají plné 2/3 sledovaných jevů. Přitom v textové části ÚAP není o bezpečnosti území a obyvatelstva ani zmínka!!! Stejně tak jako nejsou žádná data z ÚAP považována minimálně za důvěrná!!!

5. Rozbor udržitelného využití území

Součástí územně analytických podkladů je i rozbor udržitelného rozvoje území (RURÚ), který stanovuje pro obce s rozšířenou působností a pro krajské samosprávy povinnost sledovat kromě celé řady technických dat i ukazatele, které odrážejí udržitelné využívání území. RURÚ vychází z dat sebraných v rámci přípravy územně analytických podkladů. Vyjdeme-li z logické premisy, že bezpečnost území a obyvatelstva je a dle našeho názoru musí být významnou součástí (trvale) udržitelného života, pak bychom logicky očekávali, že vyhodnocení bezpečnosti bude zahrnuto v tomto dokumentu.

Základním stavebním kamenem pro zpracování RURÚ je SWOT analýza (analýza silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb). Vyhláška MMR č. 500/2006 [10] stanovuje i strukturu této SWOT analýzy. Vyhláška opět přesně říká jaké přesné tematické členění má SWOT analýza mít. Je to následujících 12 témat:

- horninové prostředí a geologie
- vodní režim
- hygiena životního prostředí
- ochrana přírody a krajiny
- zemědělský půdní fond

- pozemky určené k plnění funkcí lesa
- veřejná doprava
- technická infrastruktura
- sociodemografické podmínky
- bydlení
- rekreace
- hospodářské podmínky

Kupodivu zase žádná zmínka o bezpečnosti, a přitom většina těchto témat (snad jen s výjimkou horninového prostředí a rekreace) větší či menší vztah k bezpečnosti území a obyvatelstva má.

Cílem RURÚ je jak se dočítáme ve vyhlášce jednak „vyhodnocení vyváženosti vztahu územních podmínek pro příznivé životní prostředí, hospodářský rozvoj a soudržnost společenství obyvatel území“ Vedle toho, ale mají RURÚ sloužit k určení problémů k řešení v UPD. Tyto kategorie jsou pět přesně definovány, a to:

- urbanistické závady;
- dopravní závady;
- hygienické závady.

Při vší úctě k zákonodárcům a přesto, že urbanismus je naší mateřskou profesí, je pro nás nepochopitelné, proč v tomto výčtu chybí problematika zajištění bezpečnosti minimálně u kritické infrastruktury. Rozumnou odpověď na tuto otázku ale bohužel nenalzáme. Zákonodárce ani územní plánovač už dnes ví, že neporučí větru ani dešti, a tak riziko větrných smrští, povodní a dalších přírodních kalamit nelze minout, a proto bychom jej neměli ani přehlížet. Bez komplexně bezpečnostního pohledu, zaděláváme si na celou řadu problémů v blízké i vzdálenější budoucnosti!

Pro nás je ale zajímavější a důležitější úvaha, proč mezi problémy k řešení chybí bezpečnostní otázky.

6. Územně analytické podklady v praxi. Příklad ORP Polička

Na příkladu ORP Polička, bychom chtěli dokumentovat, že pokud se provede komplexní hodnocení území prostřednictvím SWOT analýzy (bez ohledu na výše uvedené tematické okruhy) pak právě celá řada „bezpečnostních otázek“ vyplyne do popředí jako problémy daného území.

V následující Tab. 2 jsou uvedeny hlavní vytipované slabé stránky regionu hodnocené pěti nezávislými experty (urbanistou, ekologem, sociálním geografem, územním ekonomem a místním expertem) vč. hodnocení dopadů těchto témat na (trvale) udržitelný rozvoj. (Blíže popis způsobu vyhodnocení území z pohledu dopadů na udržitelný rozvoj in Šilhánková, Pondělíček, 2009 [8])

Tab. 2: Slabé stránky regionu ORP Polička

Slabé stránky	Četnost	Vazby mezi pilíři		
		Soc x Eko	Soc. x Envi	Envi x Eko
Nedostatečné vybavenost území technickou infrastrukturou - vodovod, kanalizace s napojením na ČOV	5	-2	-2	-2
Nedostatečná kvalita místních komunikací a silnic III. třídy	5	-1	-2	-1
Existence brownfields vč. starých ekologických zátěží	5	-1	-2	-2
Nedostatečná dopravní dostupnost některých obcí hromadnou dopravou	4	-2	-2	-1
Nedostatečná vybavenost některých obcí občanskou vybaveností	4	-2	-1	0

Zdroj: RURÚ pro ORP Polička

Témata ze SWOT analýzy, která se opakují více než dvakrát, jsou dále zpracována do tzv. **hlavních témat regionu**, neboli jsou tímto způsobem „určeny problémy k řešení“ v územní.

Např. pro ORP Polička to bylo např. těchto 11 témat:

1. Vybavenost území dostatečnou a kapacitní technickou infrastrukturou v oblasti vodního hospodářství a odkanalizování území vč. napojení na ČOV;
2. Kvalita silnic III. třídy a místních komunikací;
3. Disparita v dostupnosti území hromadnou dopravou;
4. Dostupnost občanské vybavenosti pro všechny obyvatele regionu;
5. Zachovalost krajinného rázu;
6. Nevýhodné podmínky v oblasti zaměstnanosti a pracovních příležitostí v regionu vč. vývoje mezd;
7. Gradient rozvoje turistického ruchu (rozvoj ekoturistiky, agroturistiky apod.);
8. Vývoj počtu obyvatel a jejich věková struktura;
9. Absorpční kapacita regionu v oblasti získávání finančních zdrojů pro rozvoj obcí;
10. Existence a další vznik brownfields;
11. Kvalita a kapacita zásobení obcí energiemi.

PROBLÉMY A HODNOTY VYPLÝVAJÍCÍ Z ROZBORU UDRŽITELNOSTI

- ⊕ negativní stavební dominanty
- ▨ Brownfields
- osa potenciálního územního rozvoje
- ▭ podinvestované území v oblasti energetiky
- ▭ podinvestované území v oblasti vodního hospodářství
- ▭ podvyužitá území
- ▭ území zesíleného potenciálu v oblasti turistiky
- ▭ území zesílených přírodních hodnot

Obr. 2: Výkres problémů v ORP Polička

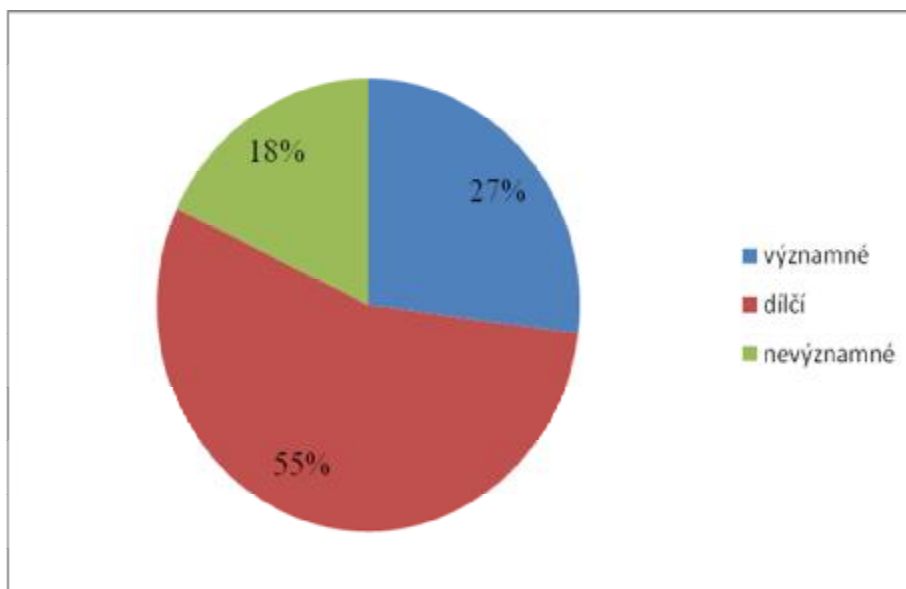
Z Obr. 2 je patrné, že výše popsané problémy se nedotýkají území celého, ale že je lze v území detailněji lokalizovat.

Pokud se pokusíme výše uvedená hlavní témata regionu vyhodnotit z pohledu bezpečnosti, pak můžeme konstatovat následující dopady:

Tab. 3: Hlavní témata regionu a jejich vyhodnocení z pohledu bezpečnosti

	Hlavní téma regionu	Vztah k bezpečnosti území
1	Vybavenost území dostatečnou a kapacitní technickou infrastrukturou v oblasti vodního hospodářství a odkanalizování území vč. napojení na ČOV	Významný
2	Kvalita silnic III. třídy a místních komunikací	Dílčí
3	Disparita v dostupnosti území hromadnou dopravou	Dílčí
4	Dostupnost občanské vybavenosti pro všechny obyvatele regionu	Dílčí
5	Zachovalost krajinného rázu	Žádný
6	Nevýhodné podmínky v oblasti zaměstnanosti a pracovních příležitostí v regionu vč. vývoje mezd	Dílčí
7	Gradient rozvoje turistického ruchu (rozvoj ekoturistiky, agroturistiky apod.)	Žádný
8	Vývoj počtu obyvatel a jejich věková struktura	Dílčí
9	Absorpční kapacita regionu v oblasti získávání finančních zdrojů pro rozvoj obcí	Dílčí
10	Existence a další vznik brownfields	Významný
11	Kvalita a kapacita zásobení obcí energiemi	Významný

Z výše uvedené Tab. 3 je patrné, že z jedenácti vytipovaných hlavních témat regionu mají vztah k problematice ochrany bezpečnosti obyvatelstva a území 3 v kategorii „významný“ a 6 v kategorii „dílčí“ význam a pouze u dvou témat. Percentuální rozložení je patrné z Obr. 3.

Obr. 3: Rozložení významu „hlavních témat regionu“ podle vlivu na bezpečnost obyvatelstva a území

Z výše uvedeného příkladu je vidět, že pokud je o vyhodnocení problémů v území, jsou nastavené ÚAP poměrně důkladným zdrojem informací. Ponecháme-li stranou

spornou návaznost ÚAP a rozboru udržitelnosti a jeho témata a povšimneme-li si, pouze oblasti bezpečnosti musíme bohužel konstatovat, že získaná data vyznívají z pohledu ochrany obyvatelstva a území značně naprázdno. Druhou otázkou pak je, zda by všechna tato data, sebraná a uspořádaná v jeden celek, měla být zcela volně dostupná prakticky komukoliv.

7. Závěr

Současné územní plánování jakoby rezignovalo na jednu ze svých základních funkcí, a to je péče o bezpečnost obyvatelstva v území. Převažujícím tématem se stává ochrana přírody, krajiny, biodiverzity, případně životního prostředí. Bohužel mnohdy na úkor ochrany obyvatelstva a zdrojů vody, surovin, či energie, které jsou pro přežití lidí nezbytné (zejm. zdroje pitné vody). Nechtěli bychom v žádném případě snižovat potřebu ochrany životního prostředí a ohrožených druhů živočichů a rostlin, přesto se ale domníváme, že územní plánování musí v budoucnosti podstatně důrazněji akcentovat problematiku územní bezpečnosti obyvatelstva.

Ve druhé části článku jsme si položili otázku: Jak přispívá naše současné územní plánování k ochraně obyvatelstva a bezpečnosti území? Protože jsme se věnovali jen jedné části územního plánování, a to části analytické, můžeme odpovědět pouze za tento „vzorek“. A je to odpověď vskutku neradostná: NIJAK!!! Má to svoje „ale“! Pokud s problematikou bezpečnosti území nezabývá sběr dat o území a jeho analýzy, jak se pak mohou problematice bezpečnosti území a ochraně jeho kritické infrastruktury věnovat další navazující jeho část? Odpověď je bohužel nasnadě – taky nijak... Nad touto situací bychom se měli zamyslet a pokusit se ji „alespoň nějak“ řešit.

Použité zdroje:

- [1] CULEK, Martin. *Biogeografické členění České republiky*. Praha : Enigma, 1996. 347 s. ISBN 80-85368-80-3.
- [2] GOODALL, Brian. *The Penguin dictionary of human geography* . London : Penguin, 1987. 509 s. ISBN 0-14-051095-8.
- [3] HAMPL, Martin, et al. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha : Univerzita Karlova, 1996. 395 s. ISBN 80-902154-2-4.
- [4] HAMPL, Martin, et al. *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*. Praha : Univerzita Karlova, 1987. 255 s.
- [5] MOLDAN, Bedřich. *(Ne)udržitelný rozvoj ekologie : hrozba i naděje*. Praha : Karolinum, 2001. 141 s. ISBN 80-246-0286-5.
- [6] OBERSTEIN, Ivo; CACH, Jan. *Názvosloví urbanismu a územního plánování*. Praha : ČVUT, 2001.
- [7] ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra; KOUTNÝ, Jan; ČABLOVÁ, Markéta. *Urbanismus a územní plánování*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2002. 117 s. ISBN 80-7194-415-7.

- [8] ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra; PONĎĚLÍČEK, Michael. Vyhodnocování udržitelného využití území. *Veřejná správa*. 17.9.2009, 19.
- [9] Udržitelnost. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 5.5.2007, last modified on 12.5.2010 [cit. 2010-07-13]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Udr%C5%BEitelnost>>.
- [10] Vyhláška č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2006, 163, s. 6911-6953.
- [11] Zákon č.17/1992 Sb., o životním prostředí ze dne 5. prosince 1991 se změnami: 123/1998 Sb., 100/2001 Sb.. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1992, 4, s. 81-89.
- [12] Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) ze dne 14. března 2006. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2006, 63, s. 2226-2290

Kontaktní adresa:

Doc. Ing. arch. Vladimíra Šilhánková, Ph.D.
Fakulta ekonomicko-správní Univerzity Pardubice
Studentská 84, 532 10 Pardubice
Email: vladimira.silhankova@gmail.com
Tel. č.: +420 603 554 155

Mgr. Michael Pondělíček
Civitas per Populi, Střelecká 574/13
500 02 Hradec Králové
Email: mpondelicek@gmail.com
Tel. č.: +420 602 268 908